

Р. ГЊАТО

ОСАМДЕСЕТ ГОДИНА ОД СМРТИ ЈЕВТА ДЕДИЈЕРА

Јевто Дедијер рођен је 15. јула 1879. године у селу Чепелица покрај Билеће, а умро 26. децембра 1918. у Сарајеву. Судбина је хтјела да се његов животни вијек оковча закорачивши тек у четрдесету. Међутим, он је оставио научни опус, који поједнако обимом и квалитетом, изазива дивљење и дужно поштовање. Тешко је међу географима и сродним истраживачима, и то не само српским, наћи погодну личност за поређење стваралачког доприноса оствареног у краћем периоду. Зато, са пуно разлога, можемо тврдити да се његово име налази у реду великана српског стваралаштва.

Образовни пут Јевта Дедијера започиње у Билећи, удаљеној шест километара од његове родне Чепелице, углавном, како каже његов син Владимир, заслугом његове мајке која га је "кришом слала у школу".

Стицајем околности млади Јевто, у дванаестој години живота, упознаје славног Јована Цвијића, а његов даљни пут, образовни и стваралачки, биће директно и трајно везан за великог Цвијића. Тешко је рећи да ли је Цвијић имао већу срећу што је, путујући кроз Херцеговину и истражујући феномене крша и динарског човјека, срео одличног ученика, или млади Јевто што је срео и задобио симпатије великана српске, европске и свјетске географије.

Након завршене основне школе Јевто, по препоруци Цвијића, одлази у Велику гимназију у Мостар. Уз много материјалних потешкоћа, Јевто са успјехом 1901. године завршава гимназију, а затим одлази на Велику школу у Београд гдје уписује студиј географије и историје.

Још за вријеме гимназијских дана, пун заноса и младалачког полета, подстакнут Цвијићевим захтјевима, а на основу "Упутстава...", Јевто започиње истраживања антропогеографских проблема билећких села, те на истој проблематици ради и током студија.

Афирмацију великог ствараоца и научног радника стиче у Бечу након успјешно одбрањеног доктората 1907. године. Из Беча се враћа у отаџбину, започиње рад у Земаљском музеју у Сарајеву, да би након анексије БиХ отишао у Београд, гдје је годину дана провео на Богословији као наставник, а затим се враћа у Сарајево и ту проводи годину дана радећи као уредник "Српске ријечи". И овај детаљ упућује на закључак да је Сарајево и у периоду аустро-угарске окупације имало важну функцију културног центра српског народа на географском простору Босне и Херцеговине. Напокон, 1910. године Јован Цвијић бира Јевта Дедијера за свог првог доцента.

Паралелно са истраживачким Дедијер се бави и политичким као и културним радом. "Још као младић, приступио је тајним национално-револуционарним организацијама чији је циљ био рушење Хабсбуршког царства. Има индикација да је био члан 'Народне одбране' и организације 'Уједињење или смрт'".

На жалост, као и већина српских интелектуалаца његовог времена, а још

већу жалост што таква идеја и данас постоји у многим српским главама, заступао је идеју уједињена Срба, Хрвата и Словенаца. Прерана смрт спречила га је да се увјери у највећу заблуду српског народа звану Југославија.

"Када је Аустро-Угарске објавила анексију Босне и Херцеговине, Вукан Круљ и Јевто Дедијер су била једина два Србина интелектуалца у Босни и Херцеговини који су у знак протеста напустили државну службу. О томе је писао Владимир Гађиновић. 'Када је Јевто отишао у Београд, у село Чепелицу су дошли аустројски жандарми, кундацима премлатили Јевтовог оца Стевана и захтијевали од њега да се одрекне свог сина. У томе је старог Стевана спречио његов сусед Шешел који је чак ударио једног жандарма због чега је добио две године тамнице које је одлежао у Зеници'".

У свом револуционарном раду Јевто је сарађивао са истакнутим појединцима, као што су били Гаврило Принципа, Вељко Чубриловић и др. Многи од њих боравили су у Београду у кући Јевта Дедијера. Његов револуционарни и политички рад били су довољан разлог да и његова научна истраживања на терену буду пропраћена хапшењем (нпр. у Далмацији). Изградивши углед у кругу научних, културних и јавних радника, те задобивши симпатије и повјерење народа, Јевто Дедијер је на првим изборима за Парламент БиХ, одржаним 1910. године, изабран за народног посланика у Сеоској Курији (Ливно, Гламоч, Варцар, Вакуф).

Као хуманиста и патриота Јевто Дедијер служио је у српској војсци, учествовао у њеном повлачењу преко Албаније, а по налогу надлежног министарства владе из војске је премештен у Берн, гдје је радио на политичком плану. Поред осталог, ту је сачинио и географску карту југословенских земаља.

Пред сам крај рата Дедијер се враћа у Сарајево, оболијева од "шпанске грознице" и умире, према неким казивањима, под чудним околностима. Јевтов син Владимир, с тим у вези наводи "Јевтов брат Јован Дедијер и неки наши рођаци говорили су да је Јевто био отрован у болници и да је зато умро. Наводно је неки доктор дао Јевту чашу херцеговачке блатине после чега је он издахнуо". Овај трагичан догађај Владимир Дедијер доводи у везу са суђењем Драгутину Димитријевићу Апису и другим припадницима тајне организације "Уједињење или смрт" познате под именом "Црна рука". На том процесу саслушаван је и Јевто Дедијер. Краљ Александар Карађорђевић, како каже Владимир Дедијер, је "био киван на мог оца због његовог пријатељства са пуковником Драгутином Димитријевићем Аписом".

Као што је већ истакнуто, научни опус Јевта Дедијер веома је широк. Његови обимни и свеобухватни радови првенствено су посвећени антропо-географској проблематици Херцеговине, а затим Босне, гдје се веома детаљно бави економско-географским, етно-географским, етно-психолошким, социо-психолошким, питањима насеља и сл. Дедијер се бави и одређеним питањима физичке географије, нарочито проблемом глацијације високих планина.

За ову прилику навешћемо најзначајније радове Јевта Дедијера:

1. Билећке Рудине, антропогеографска испитивања, Српски етнографски Зборник V САН, Београд, 1903.
2. Херцеговина. Насеља Српских Земаља, књ. 6. САН, Београд 1909
3. Сточарске зоне у планинама динарске системе. Гласник СГД. Бг. 1914.

4. Глацијални трагови на Зелен-гори, Товарници и Маглићу. Глас СКАН, 69. Београд, 1905.
5. Прилози геолошкој историји Неретве. Гласник Земаљског Музеја. Са. 1908.
6. Глацијација Височице у Јужној Босни. Глас, СКАН, 79. Београд, 1909.
7. Нова Србија. Српска књижевна задруга, Београд, 1913.
8. Traces glaciaires en Albanie et en Nouvelle Serbie. La Geographie, 1916/17.

Негдје током 1915. године Јевто Дедијер је довршио велику студију о Босни, посвећену њеним антропогеографским проблемима. На жалост, током његовог повлачења преко Албаније један, уствари, и једини примјерак студије који је он посједовао и понио са собом нестао је, заједно са осталим стварима у коферу, у врлетима албанских планина. Други, уједно и посљедњи, примјерак те студије, којег је он оставио својој супрузи на чување, приликом претреса његова стана у Београду 1915. године аустријска војска је, заједно са читавом Дедијеровом библиотеком, спалила у дворишту куће. Тим вандалским чиним "културна Аустрија" грубо је оштетила српску научну и културну баштину.

Свакако, најзначајније дјело Јевта Дедијера је ХЕРЦЕГОВИНА, у којем је обрађена антропогеографска и етногеографска проблематика у њеним историјским границама. Овим дјелом Дедијер је доказао да Херцеговина у потпуности припада српском историјском и етничком простору.

ЉУБО МИХИЋ У ГЕОГРАФИЈИ
(поводом десетогодишњице смрти)

У малом, једнособном стану, у бившој улици Стјепана Радића, у некадашњем Мостару, живио је последњих двадесетак година свог живота, наш некадашњи, неуморни, по много чему контраверзни колега др Љубо Михаић.

Пошто сам био његов дугогодишњи и блиски пријатељ, те и познавалац његовог начина живота, погледа на људе и вријеме, у којему је живио, а и један од оних који је настојао да помирује, често контрадикторне Михаићеве погледе са радикалним порукама и погледе званичне стручне јавности, то ћу у овом краћем приказу скренути пажњу, не на вријеме и његов однос према људима, него првенствено на његов удио и допринос у географији.

Љубо Михаић је рођен 10. октобра 1929. године у селу Банчићима, код Љубиња, у Херцеговини. Потиче из сиромашне сељачко-радничке породице. Отац Јован је био познати мајстор каменорезац, а мајка домаћица. Године 1939. завршио је четвороразредну Основну школу у Банчићима. Од 1939. године до 1941. године завршио је два разреда грађанске школе у Љубињу.

Други свјетски рат је прекинуо његово школовање. Од своје дванаесте године Љубо Михаић постаје учесник НОБ-а. Послије другог свјетског рата завршио је осам разреда гимназије с великом матуром у Сарајеву. Студирао је као редован студент географију, биологију и историју на Природно-математичком и Филозофском факултету у Сарајеву, и Београду. Године 1962. положио је стручни професорски испит у Сарајеву. Као редован студент завршио је постдипломске студије туризма на Природно-математичком факултету у Београду 12. јуна 1965. године, када је одбранио магистарски рад: *"Туристички мотиви и објекти у Херцеговини"*. Године 1971. одбранио је на Природно-математичком факултету у Београду докторску дисертацију *ДУБРОВАЧКО ПРИМОРЈЕ, УСЛОВИ И РАЗВОЈ ТУРИЗМА*.

Као средњошколски професор, Љубо Михаић је предавао географију, биологију и историју. Умро је уочи Нове 1989. године, а сахрањен је у његовом родном селу Банчићи.

Његова област рада је претежно туристичка географија. Пошто је свим својим бићем (поред туристичке географије) припадао систему бивше Социјалистичке Југославије, теме његових географских радова (појединих књига) биле су друштвено атрактивне и имале су неку практичну поруку. Те теме односиле су се и на касније отцепљене делове бивше, и некадашње

* Др Јован ЧВОРО, доцент, Природно математички факултет, Приштина. Рад примљен 12.06.1998.

заједничке државе. Тако је Љубо Михаић обрадио Дубровачко приморје (ривијеру), бивше Босанско-Херцеговачко приморје и велики дио Макарског приморја (ривијере). Објавио је монографију о Купарима, код Дубровника.

Описао је сљедеће планине: Орјен, Бијелу гору, Зеленгору, Лебршник, Волујак, Биоч, Маглић, Јахорину, Требевић, Бјелашницу, Прењ, Чврсницу, Чабуљу, Вран, Љубушу, Радуш, Црвањ, Козару, Просару и Биоково. Објавио је монографије Љубиња, Стоца, Чапљине и Подгоре. У дугом процесу испитивања наведених ривијера, планина и насеља Љубо Михаић није добијао нека значајнија друштвена средства. Приликом објављивања својих књига добијао је нека средства од туристичких организација и заинтересованих органа тадашњих власти, а што није полазило за руком многим од нас, његових савременика. Та средства су могла покривати само трошкове тиража појединих књига, а Љубо Михаић се увијек одрицао хонорара у корист друштва (најчешће: "у корист народа Југославије").

Он је писац већег броја монографија чије су теме били туристички мотив и објекти, природне и културно-историјске знаменитости. Међу бројним радовима туристичког садржаја истичу се објављене књиге:

1. "Туристички мотиви и објекти у Херцеговини", Београд, 1968.
2. "Неум, море, клима и вегетација", Зеница, 1971.
3. "Неум, море, клима и вегетација и њихов утицај на људски организам", Мостар, 1973.
4. "Туристички мотиви и објекти Стоца и околине", Скупштина општине Столац, 1972.
5. "Планине Прењ и Чврсница са Борачким језером-Центри за рекреацију", Скупштина општине Јабланица, 1973.
6. "Љубиње са околином", Шабац, 1975.
7. "Купари код Дубровника, море, клима, вегетација и њихов утицај на људски организам", Војно-угоститељска установа за одмор и рекреацију, "Купари" - Купари код Дубровника, 1973.
8. "Дубровачко приморје, услови и развој туризма", Шабац, 1975.
9. "Јахорина-Центар за рекреацију" - Скупштина општине Пале, 1976.
10. "Чапљина-Центар за рекреацију и културно-историјски споменици", Туристички савез Чапљина, 1976.
11. "Ластва код Требиња и Бијела гора у масиву Орјена-центри за рекреацију", Мјесна заједница Ластва, 1976.
12. "Битка за рањенике на Неретви- културно-историјски споменици и центри за рекреацију"-Скупштина општине Прозор, СО Јабланица и у Универзалг Тузла, 1978.
13. "Сутјеска-културно-историјски споменици и центри за рекреацију" "Универзал" Тузла и Национални парк "Сутјеска", 1978.
14. "Банчићи-село стогодишњака-ваздушна бања", Мјесна заједница Банчићи, 1980.
15. "Трескавица-бисер природе" СОУП АПРО Херцеговина, Мостар, 1984.
16. "Бјелашница и Игман, планине XIV зимске олимпијаде", Мостар, 1984.

17. **"Неретва-Превљ, Чврсница, Чагуља, Вран, Љубуша, Радуша, Макљен, Црвањ,-природа, човјек, историја"**, СО Прозор, СО Јабланица, Со Мостар, 1985.

18. **"Козара-природа, човјек, историја"**, Нови Сад, 1985.

19. **"Јахорјана, планина XIV зимске олимпијаде"**, Сарајево 1985.

20. **"Требеваћ, планина зимске олимпијаде"**, Сарајево, 1986.

21. **"Подгора-природа, човјек, историја"**, Мјесна заједница Подгора, 1986.

22. **"Бљоково, бисер природе"**, Планинарско друштво "Ветреник" Подгора, Мјесна заједница Подгора, 1986.

23. **"Живогошће-природа, човјек, историја"**, Мјесна заједница Живогошће, 1986.

Наведене књиге обухватају преко 10.000 страница текста, а ако се томе додају објављени радови у стручним часописима и разним сепаратима, онда његови радови укупно износе око 11.000 страница! То је много, и за два живота.

Истина је да су неки стручни радови овога неуморног аутора у своје вријеме на разне начине оспоравани, али је исто тако непобитна истина да су истовремено ти исти радови добивали и високе стручне оцјене од наших, још увијек живих, највиших стручних ауторитета. Чак и они који су га својевремено критиковали, сигурни смо, понекад завире у његове књиге тражећи податке које нису могли наћи нигдје другдје.

Сматрамо да је основна вриједност радова (многобројних књига) великим дијелом нашег савременика и некадашњег колеге Љубе Мићића у томе што је у својим дјелима успио концентрисати многобројну, раније прикупљену научну грађу, осмислити је на нов начин, давши јој и једну нову и практичну намјену. Тако је он ту научну грађу, до које су дошли његови претходници, актуелизирао, преточивши је из великог броја извора у своје, страницама богате, књиге, које ће, због тога имати, ипак трајну вриједност.